

RAFIK HARUTYUNYAN

Economist

WAYS TO IMPROVE THE FINANCIAL SYSTEM STABILITY
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

The banking system of Armenia is inadequate for the sustainable development of the economy, which, after all, adversely affects its long-term sustainability. This article examines the ways of strengthening the stability of the Armenian banking system, which will also contribute to the sustainable development of the Armenian economy.

ՀԱՅԿ ԱՆՏՈՆՅԱՆ

ՀՀ Կառավարության աշխատակազմի
«Տեղեկատվության և վերլուծության կենտրոն»,
վերլուծությունների ծառայության վերլուծաբան,
ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ-ի ասպիրանտ

ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՈՐՊԵՍ
ՀՀ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ
ՍՈՒՔՑԵԿՏ

Ռազմական անվտանգության էության, նրա կառուցվածքաբանականային և գործառնության կողմերի ըմբռնումը, ինչպես նաև ռազմական անվտանգության ապահովման հետ կապված խնդիրների գործնական լուծումներն անհնար է իրականացնել առանց նրա սուբյեկտների բնույթն ըմբռնելու: Ընդունելով ռազմական անվտանգության ապահովման տիրույթում պետության գլխավոր և որոշիչ դերը, պետք է մատնանշել, որ դրա լիարժեք ապահովման հնարավոր է հասնել միայն պետական բոլոր մարմինների և ինստիտուտների նպատակամղված գործունեության արդյունքում: Որպես ռազմական անվտանգության ապահովման տարածքային ենթահամակարգ է հանդես գալիս տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգը, որոնք պետական վերադաս մարմինների համադասամբ մասնակցում են պետության պաշտպանության կազմակերպմանը:

Հանգուցային բառեր՝ ռազմական անվտանգություն, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համակարգեր, ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտներ:

Պետության ռազմական անվտանգությունը նրա ազգային անվտանգության կարևորագույն ենթահամակարգերից մեկն է: Ընդհանրական առումով այն բնութագրվում է որպես պետության ազգային շահերի պաշտպանվածություն ռազմական բնույթի սպառնալիքներից: Ինստիտուցիոնալ պլանում ռազմական անվտանգության հիմնական նպատակն է պետության տարածքային ամբողջականության զինված պաշտպանությունը, անկախության և ինքնիշխանության ապահովումը, հասարակական և պետական կառույցի

կայունության համար ռազմական երաշխիքների ստեղծումը, իրավակարգի պահպանությունը, քաղաքական և քրեական խմբերի ահաբեկչական գործողությունների կանխումը¹:

Հուսալի պաշտպանությունը և ռազմական անվտանգության ապահովումը պատմականորեն դառնում են ավելի ու ավելի բարդ խնդիր, ինչը պահանջում է նյութական, հոգևոր ու մարդկային ուժերի ներգրավում, հասարակության տարբեր ոլորտների ինտեգրում: Դրանով զբաղվում է ոչ միայն պետության ռազմական բնագավառի հատուկ մասնագիտացված հատվածը, այլև պետական իշխանության հաստատությունները՝ համադասելով և ուղղորդելով հասարակության ջանքերը²:

Պետության ռազմական անվտանգության ապահովումը որոշակի սուբյեկտների միջև իրավահարաբերությունների ամբողջություն է, որոնք կարգավորվում են որոշակի իրավական նորմերի հիմքով և հնարավորություն են տալիս հստակեցնելու, թե ինչպես պետք է գործառնեն տվյալ սուբյեկտները ռազմական անվտանգության ապահովման գործընթացում³: Հետևաբար, ռազմական անվտանգության էության, նրա կառուցվածքա-բովանդակային և գործառնության կողմերի ըմբռնումը, ինչպես նաև ռազմական անվտանգության ապահովման հետ կապված խնդիրների գործնական լուծումներն անհնար է իրականացնել առանց նրա սուբյեկտների բնույթն ըմբռնելու: Այդ սուբյեկտների որոշարկումը կարևոր է նաև պետության ռազմական սպառնալիքներով պայմանավորված ազգային շահերի պաշտպանության քաղաքական նպատակաուղղվածությունը հասկանալու, ռազմական անվտանգության ապահովման խնդիրների հետ կապված քաղաքական դեկլարության հայացքների կոնցեպտուալ ձևակերպումներն ըմբռնելու տեսանկյունից:

Ըստ էության, ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտներ կարող ենք համարել պետական իշխանության այն մարմինները, ուժերը և միջոցները, որոնք իրագործելով քաղաքական, իրավական, կազմակերպական, տնտեսական, ռազմական և այլ բնույթի միջոցառումներ՝ միտված են պաշտպանելու անհատին, հասարակությանը և պետությանը ռազմական բնույթի սպառնալիքներից⁴: Ռազմական անվտանգության ֆենոմենի առանձնահատկությունները, նրա ապահովման խնդիրների որոշումը թույլ է տալիս առանձ-

¹ Տե՛ս **Лутовинов В. И., Хмара Ю. Н.** Военная безопасность государства: Концептуальные основы и современное российское видение // Социум и власть. 2015. N2 (52) с. 70.

² Տե՛ս **Քոթանջյան Հ. Ս.**, Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները: ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, Երև., 2010 թ., էջ 503.

³ Տե՛ս **Стрекозов В. Г., Кудашкин А. В.**, Военное право: Учебник Военный университет, Академия военных наук. Москва, 2004. С. 54.
<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://www.voennpravo.ru/assets/upload/file/files/vp2004.doc> [հասանելի էր 10.10.2017]

⁴ Տե՛ս **Фатеев К. В.** Обеспечение военной безопасности Российской Федерации: теория и практика правового регулирования.- М., 2005 - <https://refdb.ru/look/2690215-p14.html> [հասանելի էր 10.10.2017]

նացնել ռազմական անվտանգության ապահովման¹ սուբյեկտների երկու խումբ, որոնք միմյանց հետ կապված են *մասի և ամբողջի հարաբերությամբ*։

Ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտների առաջին խումբը, որն իր մեջ ներառում է դրա ապահովման ողջ ինստիտուցիոնալ համալիրը, **պետությունն** է։ Պետության սուբյեկտայնությունը հիմնված է նրա յուրահատուկ բնույթով և տեղով հասարակության քաղաքական համակարգում։ Լինելով քաղաքական համակարգի գլխավոր ինստիտուտը, տիրապետելով որոշակի տարածքում բարձրագույն իշխանությանը, որի որոշումները ենթակա են ողջ բնակչության կողմից պարտադիր կատարմանը և չգտնվելով ոչ մի վերապետական իշխանության ներքո, պետությունը, այս պարագայում, բախվում է բոլոր խնդիրներն ինքնուրույն որոշելու անհրաժեշտությանը²։ Պետությունը ոչ միայն ազգային շահերի կրողն է, այլև իր քաղաքացիների անվտանգության ապահովման հիմնական գործիքը, տարբեր կարգի վտանգներից և սպառնալիքներից նրանց երաշխավորված պաշտպանը³։

Պետության քաղաքական ղեկավարությունն ընդունում է անհրաժեշտ որոշումներ, կազմակերպում, ղեկավարում և ուղղորդում է բոլոր պետական մարմինների գործունեությունը, տնտեսական, ուժային կառույցները, հասարակական կառույցները և բնակչությանը պետության ռազմական անվտանգության ապահովման համար։ Հիմնվելով իր քաղաքական, տնտեսական, ժողովրդագրական և ռազմական հնարավորությունների վրա, ելնելով ներքին և արտաքին քաղաքականության այլ սուբյեկտների փոխհարաբերությունից, հաշվի առնելով ռազմական սպառնալիքների բնույթը՝ պետությունը սահմանում է իր այս կամ այն մոտեցումը ռազմական անվտանգության վերաբերյալ, այս ոլորտում իր քաղաքականության բովանդակությունը և նպատակաուղղվածությունը, ռազմական սպառնալիքներին հակազդման մեխանիզմները⁴։

Ընդունելով ռազմական անվտանգության ապահովման տիրույթում պետության գլխավոր և որոշիչ դերը, պետք է ընդունենք սակայն, որ ռազմական անվտանգության լիարժեք ապահովման հնարավոր է հասնել միայն պետական բոլոր մարմինների և ինստիտուտների նպատակամղված գործունեության արդյունքում։ Այս ոլորտում իրականացնելով իր գործունեությունը՝ պետությունը գործակցում է նաև ներքին քաղաքականության այլ սուբյեկտների հետ, ձգտելով ապահովել անվտանգային լիարժեք միջավայր։ Այս առումով

¹ Որպես այդպիսին տարբերվում են ռազմական անվտանգության համակարգը և ռազմական անվտանգության ապահովման համակարգը։ Առաջինը դիտարկվում է որպես գործառնման համակարգ, որում արտացոլվում են շահերի և ռազմական սպառնալիքների փոխգործունեությունը, իսկ երկրորդը՝ մարմինների, ուժերի, միջոցների, տարբեր կազմակերպությունների կազմակերպված համակարգ է, որը կոչված է որոշակի գործողություններով ապահովելու դրա գործառնումը։

² Տե՛ս Քաղաքագիտություն։ Ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի պետ. համալսարան, Եր., Երևանի համալսարանի հրատ., 2006, էջ 266.

³ Տե՛ս **Барабин В. В.** Военно-политическая деятельность государства в системе национальной безопасности: Социально-философский анализ/ Дис. док. филос. наук.-М., 1999.- с. 42.

⁴ Տե՛ս **Голубев В. И., Пусько В. С.** Современная концепция безопасности и проблемы ее реализации., Военный университет. -М., 1996.- с. 23

անվտանգության գործադիր ոլորտում գործող պետական մարմինները, ներառյալ՝ անվտանգության ապահովման ուժերն ու միջոցները, կազմում են Հայաստանի ռազմական անվտանգության ապահովման համակարգը¹: Այսպես, ՀՀ-ում անվտանգության ապահովման քաղաքականությունն իրականացվում է պետական իշխանության մարմինների համակարգի, հատուկ պետական հաստատությունների, պատասխանատու անձանց հատուկ շրջանակի կողմից: Այդ մարմինները, ինստիտուտները, պատասխանատու անձինք էլ կազմում են ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտների **երկրորդ խումբը**:

Վերը նշված սուբյեկտները պետական համակարգի բաղադրիչներն են՝ անմիջականորեն ներգրավված ռազմական ոլորտի անվտանգության ապահովման համակարգում: Այս դեպքում, ռազմական անվտանգության ապահովման յուրաքանչյուր սուբյեկտ իրագործում է սպեցիֆիկ, միայն իրեն հատուկ գործառնությունները, իսկ նրանց բոլորի գործունեությունն ուղղորդում, կոորդինացնում և ղեկավարում է պետությունը: Առանձին անձանց, կազմակերպությունների, ինստիտուտների կողմից ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտայնությունը դրսևորվում է պետության, քաղաքական իշխանության հետ նրանց իրավահարաբերություններով: Այդ հարաբերությունների բովանդակությունը պետության՝ որպես ռազմական անվտանգության ապահովման հիմնական սուբյեկտի՝ վերոնշյալ սուբյեկտներին սպեցիֆիկ լիազորություններով օժտելն է: Այսպես, օրինակ, պաշտպանության նախարարը ռազմական անվտանգության ապահովող սուբյեկտ է ոչ թե որպես անձ, այլ որպես պետական պաշտոնատար մարմին՝ օժտված որոշակի պետական գործունեության լիազորություններով՝ ապահովելու համար պետության ռազմական անվտանգությունը, որը բնորոշ չէ շատ այլ անձանց:

Պետության ներքին քաղաքականությունը բաղկացած է գործունեության տարբեր բնագավառներից, որոնցից յուրաքանչյուրը մի բարդ համակարգ է, և այդ բոլոր համակարգերը, որոնց թվում նաև ռազմական անվտանգության ապահովման համակարգի կառուցվածքային գործունեությունն ուսումնասիրվում է նաև տարածքային հատվածով: Պետությունն իր տարածքային կառավարման պարտականություններն իրականացնելու համար կատարում է պետական տարածքի դիֆերենցում, շրջանացում, ձևավորում է **տարածքային կառավարման կառուցվածքը**²: ՀՀ-ն ունիտար պետություն է, ուստի ներքին բաժանումն էլ վարչատարածքային է:

Այսպես, 1995թ. ՀՀ Սահմանադրության «Սահմանադրական կարգի հիմունքներ» գլխում տեղական ինքնակառավարման վերաբերյալ հիմնադրույթների ամրագրումը վկայում է հիշյալ ինստիտուտի իրավական մեծ արժեքի ու նշանակության մասին, որով այն դիտարկվում է որպես սահմանադրաիրա-

¹ Տե՛ս **Քոթանջյան Հ. Ս.**, Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները, ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, Եր., 2010 թ., էջ 545.

² Տե՛ս **Վալեյանյան Ա. Լ., Վալեյան Լ. Հ.**, Քաղաքական աշխարհագրություն, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2005, էջեր 317-318

վական հիմնարար ինստիտուտների և սկզբունքների ողջ համակարգի կարևոր բաղադրիչ: Ինչ վերաբերում է տարածքային կառավարման մոդելին, ապա դրա բնութագրիչները ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված են ընդհանուր գծերով¹:

Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգը որպես պետական կազմակերպվածքի տարածքային մարմիններ իրենց առանձնահատուկ դերն ունեն ՀՀ-ի ռազմական քաղաքականության տիրույթում: Նրանք հանդիսանում են ռազմական անվտանգության ապահովման տարածքային ենթահամակարգը²:

ՀՀ տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինները ռազմական անվտանգության ապահովման նպատակով իրենց իրավասությունների և տարածքի սահմաններում պլանավորում, կազմակերպում և իրագործում են.

1. Պաշտպանության և ռազմական անվտանգության ոլորտի օրենսդրության իրագործումը: Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համակարգի պաշտպանական ոլորտի գործունեության իրավական հիմքերը արտացոլված են ռազմական և մոնիցինգայլ իրավունքի նորմատիվային փաստաթղթերում:

Տեղական իշխանությունների գործունեությունն այս ուղղությամբ ամենից առաջ պաշտպանության ոլորտի օրենսդրական և այլ իրավական ակտերի համապատասխանեցումն ու կիրարկումն է: Ռազմական անվտանգության ապահովմանը տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների մասնակցության իրավական հիմքերն ամրագրված են «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին», «Պաշտպանության մասին», «Զորահավաքային պատրաստության և զորահավաքի մասին», «Պաշտպանության մասին», «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին», «Պաշտպանության նպատակով տրանսպորտային միջոցների օգտագործման մասին» և «Զինապարտության մասին» ՀՀ օրենքներով: Բացի դրանից «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության» մեջ նշված են ներքին անվտանգության նպատակները: Դրանք ընդհանուր գծերով առնչվում են նաև տարածքային կառավարմանը՝ կառավարման արդյունավետության բարձրացում, ժողովրդավարական արժեքների արմատավորում, տնտեսական աճի ապահովմանն ուղղված քայլերի ձեռնարկում³: «ՀՀ Ռազմական դոկտրին»-ը բովանդակում է ՀՀ ռազմական ան-

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով), 27.11.2005

² Ըստ դասակարգման տարբերվում են ռազմական անվտանգության ապահովման հետևյալ ենթահամակարգերը՝ 1/պետական (հանրապետական) ապահովման ենթահամակարգ, 2/տարածքային ապահովման ենթահամակարգ, 3/գործառնության (ֆունկցիոնալ) ապահովման ենթահամակարգ, 4/պետության ռազմական կազմակերպվածքը որպես ռազմական անվտանգության անմիջական ապահովման ենթահամակարգ: Ավելի հանգամանորեն տե՛ս **Фатеев К. В.** Обеспечение военной безопасности Российской Федерации: Теория и практика правового регулирования.- М., 2005 - <https://refdb.ru/look/2690215-p14.html> [հասանելի էր 10.10.2017]

³ Տե՛ս *ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն*, ՆՀ-37-Ն ՀՀ նախագահի հրամանագիր, 2007 թ. փետրվարի 7, Երևան

վտանգության ապահովման հայեցակարգային հիմքերը: ՀՀ պաշտպանունակության ամրապնդման, ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության ապահովման, սահմանների անձեռնմխելության ապահովման¹ մասով լուրջ հանձնառություն է վերապահված տեղական իշխանության մարմիններին:

Պաշտպանության վերաբերյալ օրենսդրական ակտերից հետևում է, որ պետության կողմից տարվող պաշտպանական քաղաքականության ոլորտը պետական մարմինների և տեղական իշխանության մարմինների փոխհարաբերությունների առանցքում է և տեղական իշխանությունները իրականացնում են պաշտպանության ոլորտի իրենց վերապահված լիազորությունները: Այս մարմինները իրականացնելով այն առաջադրանքները, որոնք իջեցվում են բարձրագույն իշխանության մարմինների կողմից, փաստացիորեն, աջակցություն են ցուցաբերում այդ մարմիններին տարածքային և տեղական մակարդակում իրենց գործառույթների իրականացման համար, ինչն ավելի արդյունավետ է դարձնում այդ քաղաքականության իրականացումը, նպաստում են պետական գործառույթների իրականացման ժողովրդավարացմանը²:

2. Մասնակցությունը ՀՀ ՁՈԻ-ի բարոյահոգեբանական, տեխնիկական և թիկունքային ապահովման համակարգին: ՀՀ ՁՈԻ-ում բարոյահոգեբանական ապահովման համակարգի զարգացման համար պետական և ռազմական կառավարման տարբեր մակարդակներում և օղակներում իրականացվում են համալիր միջոցառումներ՝ ուղղված ՁՈԻ-ի անձնակազմի բարոյահոգեբանական կայունության ամրապնդմանը: Այս համատեքստում տարածքային կառավարման մարմինները աջակցություն են ցուցաբերում զինծառայողների ու նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական պաշտպանության կազմակերպմանը, միջնորդում են պետական իշխանության մարմինների, հասարակական և կրոնական կազմակերպությունների հետ զորամիավորումների և այլ զորքերի՝ դաստիարակչական աշխատանքի մարմինների փոխգործոյանը, զորամիավորումներում (զորամասերում) բարոյահոգեբանական ապահովման միջոցառումների անցկացմանը, առաջադրված խնդիրների կատարման նկատմամբ հսկողությունը և այլն:

Ներկայումս ՀՀ ՁՈԻ-ի անվտանգության ապահովման կարևոր գործոններից է ժամանակակից մարտունակ սպառազինության և տեխնիկայի ձեռքբերումը, նորոգման աշխատանքների կազմակերպումը: ՀՀ ՁՈԻ-ի **տեխնիկական ապահովման** հարցը լուծվում է պետության տնտեսական հնարավորությունների համակողմանի հաշվառմամբ: Տեխնիկական ապահովման համակարգի հիմնական գործունեությունը պետք է նպատակաուղղված լինի համապատասխան տնտեսական և նորմատիվ-իրավական հիմքերի ստեղծմանը,

¹ Տե՛ս ՀՀ ռազմական դոկտրին, ՆՀ-308-Ն ՀՀ նախագահի հրամանագիր, 2007 թ. դեկտեմբերի 25, Երևան

² Տե՛ս **Руссков С. В.** Организационно-правовые основы оборонной деятельности органов местного самоуправления в Российской Федерации/ Автореф. дис. юрид. наук. -М., 1999 - <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1231989> - [հասանելի էր 10.10.2017]

գերակա ուղղությունների որոշմանը¹: Պաշտպանական պլանում տեխնիկական պլանավորման գործունեությունը աղերսվում է նաև տարածքային իշխանության մարմինների գործունեության հետ՝ կապված որոշակի ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների կողմից պետական պաշտոնական պահանջների կատարմամբ, իրենց տարածքներում տեղակայված զորմասերին և զորամիավորումներին աջակցությունը թե՛ տնտեսական, թե՛ տեխնիկական վերանորոգելու համար անհրաժեշտ որակյալ մասնագետների ապահովման առումով, որպեսզի ռազմական տեխնիկական մշտապես գտնվի մարտական անհրաժեշտ պատրաստության վիճակում:

Թիկունքի կառավարումը զորքերի կառավարման բաղկացուցիչ մասն է: Այն զորամիավորումների, հրամանատարների ու շտաբների, թիկունքի հրամանատարության, զորատեսակների ու ծառայությունների, ինչպես նաև պետական կառավարման մարմինների գործունեությունն է՝ նպատակաուղղված թիկունքի մարտական պատրաստության պահպանմանը, թիկունքի պատրաստմանը խաղաղ և պատերազմական ժամանակ զորքերի ապահովմանը, առաջադրված խնդիրների կատարման ժամանակ թիկունքի կառավարմանը²: Այս առումով տեղական իշխանությունների դերը հաղորդակցության ուղիների և տրանսպորտային միջոցների զարգացած ցանցի ստեղծումն է, որի միջոցով իրականացվում է զորքերի նյութական միջոցներով ապահովումը, վիրավորների, հիվանդների և վնասված տեխնիկայի տարահանումը և այլ աշխատանքներ:

3. Տարածքային ամբողջականության ապահովումը: Այն ցանկացած պետության կարևորագույն արտաքին գործառնություններից է: ՀՀ-ի պաշտպանության և տարածքային ամբողջականության ապահովումն ենթադրում է պաշտպանության ոլորտում քաղաքական, դիվանագիտական, տնտեսական, ռազմական, սոցիալական, իրավական և այլ միջոցների ու միջոցառումների համալիր: Որպես կանոն, այս հարցերի օրենսդրական առավել մանրամասն սահմանումը և դրա հիմքով միջոցառումների կազմակերպումը պայմանավորված է տվյալ պետության կայացման և զարգացման աստիճանով, պատմաիրավական ավանդույթներով, առկա ռեսուրսներով, քաղաքաշխարհագրական բնութագրիչներով և այլ գործոններով³: ՀՀ-ի դեպքում լուրջ սպառնալիք է սահմանային ոչ մեծ հատվածում հակառակորդի կողմից ռազմավարական պաշտպանության հանկարծակի ճեղքումը ու հետագա առաջխաղացումը:

ՀՀ-ում պետական իշխանության տարածքային և տեղական մարմինները տարածքային պաշտպանության իրականացման համար վերադաս պետական մարմինների հետ համաձայնեցված և փոխկապակցված ձևով մասնակ-

¹ Տե՛ս **Խաչատուրով Յու. Գ.**, Ռազմական գործողությունների օպերատիվ, բարոյահոգեբանական, տեխնիկական և թիկունքային ապահովման հիմունքները. ՀՀ ՁՈՒ-ի ապահովման համակարգի կատարելագործման հիմնական ուղղությունները, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (65), 2010, էջեր՝ 14-17

² Տե՛ս նույն տեղում էջեր՝ 18-19

³ Տե՛ս **Քոչարյան Տ. Տ.**, Հայաստանի Հանրապետության զինվորական իրավունք: Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ-ուղեցույց, ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2011 թ., էջ 18

ցում են պետական միջոցառումների համախմբին, որոնք իրականացվում են պետական սահմանի հատվածների, կարևոր օբյեկտների ու հաղորդակցության ուղիների, բնակչության պաշտպանության, հակառակորդի տարբեր մակարդակների հատուկ գործողությունների կանխման, ինչպես նաև տեղերում ռազմական դրության իրավական ռեժիմի ապահովմանը մասնակցելու նպատակով: Այդ պաշտպանությունը իրականացվում է տարածքային-գոտիական սկզբունքով և ներառում է աշխարհագրի արագ կազմավորվող (տարածքային սկզբունքով) ստորաբաժանումներ: Տեղերում այդ ստորաբաժանումներն արդեն ենթարկվում են ՏՊ տեղական (գոտիական) պետին, իսկ օպերատիվ առումով՝ այն գորամիավորման հրամանատարությանը, որի պատասխանատվության գոտում է գտնվում տվյալ ստորաբաժանումը¹:

4. Ձորահավաքային պատրաստության միջոցառումների իրականացումը:

Բավականին կարևոր են տարածքային կառավարման մարմինների դերակատարումը զորահավաքային առաջադրանքների կատարման ասպարեզում: Առաջին հերթին դա վերաբերում է միջոցառումներին, որոնք միտված են ՀՀ պետական կառավարման տարածքային մարմինների տնտեսական պլանների փոխակերպմանը ռազմական ժամանակաշրջանին համապատասխան՝ պետական և զորահավաքային պահուստների հավաքագրման պահանջներով պայմանավորված:

ՀՀ ՁՈԻ բոլոր համալիր հավաքագրումները, ըստ օրենսդրության, իրականացվում է գործադիր իշխանության տարածքային և տեղական մարմինների կողմից: Այդ մարմինները պարտավոր են տնտեսական համալիրի աշխատանքային ռեսուրսների ապահովումից գատ կառավարել, ինչպես նաև վերահսկել, որպեսզի իրենց իրավասության տարածքներում ՁՈԻ համար մարդկային ռեսուրսների հավաքագրման նախապատրաստումը և իրականացումը պատշաճ ձևով իրականացվի²: «Ձորահավաքի տարածքային սկզբունքը նպատակահարմար է կիրառել այն պատճառով, որ ներկայումս սպառնազին և պատերազմի սկզբնական շրջանները խիստ կրճատվել են և հարձակման ենթարկված երկրները չեն հասցնում իրականացնել արտատարածքային սկզբունքով զորահավաքն ու գորքերի ծավալումը մինչև գլխավոր ուժերի մարտի բռնվելը, իսկ որոշ դեպքերում, երբ պետությունը չունի համապատասխան ռազմավարական տարածք, անգամ մինչև երկրի ռազմակալումը»³:

Ձորակոչման և զորահավաքային աշխատանքների իրականացման հարցում ռազմական կառավարման տարածքային մարմինները զինվորական կո-

¹ Տե՛ս **Խաչատուրով Յու. Գ.**, *Պաշտպանության պետության և նրա գինված ուժերի պատրաստման որոշ հարցեր*, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 3 (61), 2009, էջ 17

² Տե՛ս **Тарараев В. Г.** Особенности комплектования ВС РФ мобилизационными людскими ресурсами в современных социально-экономических условиях// «Военная мысль».- 2005.- № 1 <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2005-vm/9577-osobennosti-komplektovaniya-vs-rf-mobilizatsionnymi> -[հասանելի էր 10.10.2017]

³ Տե՛ս **Քոթանջյան Հ. Ս., Մարտիրոսով Լ. Ա., Մարտիրոսյան Տ. Ռ., Չիլինգարյան Դ. Ս.**, *Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանական դոկտրինի մշակման որոշ հարցեր*, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 1 (51), 2007, էջեր 27-28.

միասարիատներն են: Նրանք լինելով կապող օղակ զորամասերի, պետական իշխանության ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների միջև, էական ազդեցություն են գործում մոբիլիզացիոն պլանով ծավալվող զորամասերի զորահավաքային պատրաստության որակի վրա¹:

5. Աջակցությունը ռազմա-սոցիալական ոլորտի քաղաքականության իրականացմանը: Մեծ է տեղական կառավարման մարմինների դերը ռազմական անվտանգության ապահովման համակարգի սոցիալական հատվածի զարգացման հարցում²: ՀՀ-ում իրականացվող պաշտպանական բարեփոխումների շրջանակում վերջին շրջանում հատուկ ուշադրություն է դարձվում զինծառայողների սոցիալական պաշտպանության մակարդակի բարձրացմանը: Ռազմական կազմակերպվածքի արդյունավետությունն զգալի չափով պայմանավորված է նրանով, թե որքանով է պետությունը կատարում իր պարտականությունները կապված զինծառայողների նյութական և սոցիալական ապահովման երաշխիքների, պահեստագոր արձակվածներին քաղաքացիական պայմաններում աշխատանքին հարմարմանը նպաստելը, բանակ-հասարակություն կապի ամրապնդման ուղղությամբ և այլն: Այս ուղղությամբ տարվող պլանաչափ աշխատանքներն իրականացվում են պետական և տեղական կառավարման մարմինների համադասմամբ: Ինչպես վերը նշվեց, զինվորա-սոցիալական աշխատանքը ՁՈՒ-ի բարոյահոգեբանական ապահովման համակարգի կարևոր բաղադրիչներից մեկն է, քանի որ զինծառայողների և նրանց ընտանիքի անդամների սոցիալական խնդիրների լուծումը նրանց արժանապատիվ կեցության էական պայմանն է, որն էլ իր հերթին հիմքային նախադրյալ է կյանքի համար հավանական մեծ վտանգ պարունակող զինվորական ծառայության բարոյական և հոգեբանական շարժառիթավորման³: Այս առումով տեղական իշխանության մարմինները տարածքային զբաղվածության կենտրոնների հետ աշխատանքներ են տանում զինծառայողների, նրանց ընտանիքի անդամների վերապատրաստման, սոցիալական և մասնագիտական հարմարեցման և աշխատանքով ապահովելու, նրանց համար ընտանեկան հանգստի լիարժեք տեղերի և սոցիալթեթքների հատկացման, դպրոցներում, մանկապարտեզներում, ճամբարներում պետպատվերով նախատեսված անհրաժեշտ քանակությամբ տեղերի բաշխման ուղղությամբ և այլն:

Ընդհանրացնելով վերն ասվածը կարող ենք առանձնացնել մի շարք հիմնապայմաններ, որոնք հնարավորություն են տալիս պետական իշխանության տարածքային մարմինների համակարգը դիտարկել որպես ռազմական անվտանգության ապահովման սուբյեկտ.

¹ Տե՛ս **Հարությունյան Ա. Թ.**, ՀՀ զինվորական կոմիսարիատների զորահավաքային աշխատանքը և դրա կատարելագործման ուղիները. «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (22), 1999, էջեր՝ 19-21

² Տե՛ս **Корякин В. М.** Военно-социальная политика России// «Военная мысль».- 2003, № 2 - <http://militaryarticle.ru/nezavisimoe-voennoe-obozrenie/nvo-2003/16824-voenno-socialnaja-politika-rossii> [հասանելի էր 10.10.2017]

³ Ավելի հանգամանորեն տե՛ս Պաշտպանական բարեփոխումներ. Զինվորական-սոցիալական ոլորտի զարգացում, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (62), 2009

- հնարավորությունն ակտիվորեն ազդելու ռազմական անվտանգության ապահովման գործընթացի վրա և այդ համակարգի առավել արդյունավետ գործառնման ամրապնդումը

- հանդիսանալ կապող օղակ ռազմական կառավարման տարբեր մակարդակների և օղակների մարմինների միջև՝ ամրապնդելով համակարգի ամբողջականությունը

- տարածքային մակարդակում ռազմական սպառնալիքների և վտանգների ծագման պարագայում համալիր միջոցառումներով դրանց չեզոքացումը:

Այսպիսով, պետական վերադաս և տեղական իշխանության մարմինները ռազմական անվտանգության ապահովման տիրույթում միմյանց հետ կապված են դիալեկտիկական կապով: Սա նախնառաջ պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ռազմական անվտանգության ապահովման համակարգը ոչ գծային և բարդ կառավարման օբյեկտ է, որի մեջ մտնում են որակապես տարբեր, միմյանց հետ փոխկապակցված տարրեր և այս համատեքստում մեր կողմից քննարկվող հիմնահարցը բացառություն չէ: Այդ համակարգի մեջ մտնող յուրաքանչյուր տարր դիտարկվում է որպես ամբողջի մաս, որպես ինքնուրույն ենթահամարգ, որի «վարքը» կարևոր նշանակություն ունի ամբողջ համակարգի գործառնման համար: Ընդունելով այն հանգամանքը, որ ռազմական անվտանգության ապահովումը «Կենտրոնի բացառիկ իրավասությունն է», բայց և այնպես, այդ քաղաքականության իրացումը տեղերում է կատարվում և հենց տեղական իշխանության մարմինների գործառնումից է նաև կախված այդ քաղաքականության արդյունավետությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն, ՆՀ-37-Ն ՀՀ նախագահի հրամանագիր, 2007թ. փետրվարի 7, Երևան

2. ՀՀ ռազմական դոկտրին, ՆՀ-308-Ն ՀՀ նախագահի հրամանագիր, 2007թ. դեկտեմբերի 25, Երևան

3. ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով), 27.11.2005

4. **Քոթանջյան Հ. Ս.**, Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները: ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, Եր., 2010թ.

5. **Քոչարյան Ս. Ս.**, Հայաստանի Հանրապետության զինվորական իրավունք: Ուսումնա-մեթոդական ձեռնարկ-ուղեցույց, ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն, 2011թ

6. **Վալեսյան Ա. Լ., Վալեսյան Լ. Հ.**, Քաղաքական աշխարհագրություն, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2005

7. Քաղաքագիտություն: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի պետ. համալսարան, Եր., Երևանի համալսարանի հրատ., 2006

8. **Голубев В. И., Пусько В. С.**, Современная концепция безопасности и проблемы ее реализации., Военный университет , -М., 1996

9. **Лутовинов В. И., Хмара Ю. Н.** Военная безопасность государства: концептуальные основы и современное российское видение // Социум и власть. 2015.- N 2 (52)

10. **Խաչատուրով Յու. Գ.**, Պաշտպանությանը պետության և նրա զինված ուժերի պատրաստման որոշ հարցեր, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 3 (61), 2009
11. **Խաչատուրով Յու. Գ.**, Ռազմական գործողությունների օպերատիվ, բարոյահոգեբանական, տեխնիկական և թիկունքային ապահովման հիմունքները. ՀՀ ՁՈՒ-ի ապահովման համակարգի կատարելագործման հիմնական ուղղությունները, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (65), 2010
12. **Հարությունյան Ա. Թ.**, ՀՀ զինվորական կոմիսարիատների գորահավաքային աշխատանքը և դրա կատարելագործման ուղիները. «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (22), 1999
13. Պաշտպանական բարեփոխումներ. Զինվորական-սոցիալական ոլորտի զարգացում, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 4 (62), 2009
14. **Քոթանջյան Հ. Ս., Մարտիրոսով Լ. Ա., Մարտիրոսյան Տ. Ռ., Զիլինգարյան Դ. Ս.**, Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանական դոկտրինի մշակման որոշ հարցեր, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հմ. 1 (51), 2007
15. **Барабин В. В.** Военно-политическая деятельность государства в системе национальной безопасности: Социально-философский анализ/ Дис. док. филос. наук.- М., 1999
16. **Корякин В. М.** Военно-социальная политика России. Военная мысль- 2003- № 2 -<http://militaryarticle.ru/nezavisimoe-voennoe-obozenie/nvo-2003/16824-voenno-socialnaja-politika-rossii> [հասանելի էր 10.10.2017]
17. **Руссков С. В.** Организационно-правовые основы оборонной деятельности органов местного самоуправления в Российской Федерации, Автореф. дис. юрид. наук. - М., 1999 -<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1231989> [հասանելի էր 10.10.2017]
18. **Стрекозов В. Г., Кудашкин А. В.** Военное право: Учебник Военный университет, Академия военных наук, М.- 2004. с. 54.- <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http://www.voennpravo.ru/assets/upload/files/files/vp2004.doc> [հասանելի էր 10.10.2017]
19. **Тарараев В. Г.** Особенности комплектования ВС РФ мобилизационными людскими ресурсами в современных социально-экономических условиях Военная мысль.- 2005. № 1-<http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2005-vm/9577-osobennosti-komplektovaniya-vs-rf-mobilizacionnymi> -[հասանելի էր 10.10.2017]
20. **Фатеев К. В.** Обеспечение военной безопасности Российской Федерации: теория и практика правового регулирования.- М., 2005. - <https://refdb.ru/look/2690215-rp14.html> [հասանելի էր 10.10.2017]

ԱՅԿ ԱՆՏՈՆՅԱՆ

"Центр информации и аналитики" ГНКО правительства администрации РА, аналитик
аналитической службы, аспирант НИУО МО РА

СИСТЕМА ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК СУБЪЕКТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РА

Понимание сущности военной безопасности, ее структурно-контекстуальных и деятельностных аспектов, а также практические решения вопросов, связанных с военной безопасностью, невозможно реализовать, не понимая природы его субъектов в этой сфере. Принимая во внимание основную и решающую роль государства в области военной безопасности, следует отметить, что его полного обеспечения можно достигнуть только путем координированной деятельности со всеми государственными органами и институтами. В качестве территориальной подсистемы военной безопасности Республики Армения служит система территориального управления и органов местного самоуп-

правления, которые участвуют в организации государственной обороны в соответствии с вышестоящими органами.

HAYK ANTONYAN

"Information and Analytic Center" SNCO of the "RA Government Staff",
Analyst at analytical services, NDRU, MoD, RA, Postgraduate

**TERRITORIAL ADMINISTRATION AS A SUBJECT OF MILITARY
SECURITY OF THE RA**

Understanding the nature of military security, its structural-contextual and activity-related aspects as well as practical solutions for issues related to military security cannot be implemented without understanding the nature of its subjects in this sphere. Considering the main and decisive role of the state in the field of military security it should be noted that it is possible to achieve full security only by the coordinated activities of all the state bodies and institutions. As a territorial subsystem of military security of the Republic of Armenia serves the system of territorial administration and local self-government bodies that are involved in the organization of public defense in accordance with higher authorities.

ՄԻՔԱՅԵԼ ՍՈՂՈՍՈՆՅԱՆ

ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի
նախագահի տեղակալ,
Հայաստանի ազգային ազդարային համալսարանի հայցորդ

**ԳՆԱԳՈՑԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԲՆԱԿԱՆ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԻ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

Գինը և գնակազմավորումը հանդիսանում են շուկայական տնտեսության պայմաններում արտադրության կազմակերպման և դրանից ստացվող արդյունքի արդարացի բաշխման հիմնական կառուցակարգերից մեկը: Ազատ մրցակցության պարագայում գնագոյացումը կատարվում է պահանջարկի և առաջարկի հիման վրա, իսկ մենաշնորհի պայմաններում գինը սահմանում է վաճառողը: Բնական մենաշնորհի ժամանակ այդ մեթոդներից ոչ մեկը չի կիրառվում, այլ գործում է պետական ակտիվ վերահսկողությամբ գնագոյացման ուրույն մեխանիզմ:

Հոդվածում համակողմանիորեն քննարկվում են բնական մենաշնորհի պայմաններում գնակազմավորման կառուցակարգերը, առանձնակի ուշադրություն է դարձվում գնագոյացման մեթոդների վրա (թվով 7 մեթոդ), բացահայտվում են դրանցից յուրաքանչյուրի առավելություններն ու թերությունները:

Բանալի բառեր՝ բնական մենաշնորհ, գին, սակագին, գնագոյացում, ծախսեր, գնագոյացման մեթոդ, շուկա, ապրանք, ծառայություն:

Ցանկացած երկրի տնտեսություն զարգանում է իրեն բնորոշ ապրանքային արտադրության օրենքներով, օրինաչափություններով և ձևերով: Դրանց ուսումնասիրություններն առանձին ժամանակահատվածներում հնարավորություն են տալիս բացահայտել այդ ժամանակաշրջանի առանձնահատ-